

JADWIGA LECHOWSKA, ANNA AUGUSTYŃSKA-PREJSNAR, MAŁGORZATA ORMIAN

Katedra Produkcji Zwierzęcej i Oceny Produktów Drobiarskich,
Wydział Biologiczno-Rolniczy, Uniwersytet Rzeszowski
e-mail: augusta@univ.rzeszow.pl

OWCA OLKUSKA NA PODKARPACIU

Program ochrony zasobów genetycznych w Polsce obejmuje następujące rasy owiec: polską owcę górską odmiany barwnej, owcę rasy korideil, merynos barwny, owcę kamieniecką, owcę olkuską, owcę pomorską, świniarkę, owcę uhruską, wielkopolską, wrzosówkę i owcę żelaźnieńską. Korzystny wpływ rasy olkuskiej na kształtowanie krajobrazu i jego zachowanie, szczególnie w ubogich biotopach, daje możliwość wykorzystania tej rasy jako alternatywnego czynnika służącego ochronie środowiska.

Słowa kluczowe: rasa rodzima, owca olkuska, użytkowość reprodukcyjna, bioróżnorodność, ochrona środowiska

I. WSTĘP

Rodzime rasy owiec to zwierzęta doskonale przystosowane do lokalnych warunków środowiska, ze względu na niewielkie wymagania paszowe, dużą odporność na choroby i niekorzystne warunki bytowania. Posiadają unikalny profil genetyczny, dzięki czemu stanowią niezwykle cenny materiał do badań naukowych. Korzystny wpływ rodzimych ras owiec na kształtowanie krajobrazu i jego zachowanie, szczególnie w ubogich biotopach, wskazuje na możliwość wykorzystania ich jako alternatywnego czynnika służącego ochronie środowiska. Owce ras zachowawczych doskonale nadają się do gospodarstw agroturystycznych, gdzie mogą stanowić dodatkową atrakcję dla wczasowiczów, ponieważ łatwo oswajają się, a ich produkty (mleko, jagnięcina i skóry) mogą być wykorzystywane w gospodarstwie. Zwierzęta te, trwale związane z regionem Podkarpacia, są również ważnym elementem folkloru agrarnego. Aby uchronić te rasy przed wyginieniem i utrwalić w populacji cenne, wyróżniające się cechy, objęto je Programem Ochrony Zasobów Genetycznych [4,7].

Krajowy Program Ochrony Zasobów Genetycznych Zwierząt Gospodarskich określa ogólne zasady ochrony rodzimych populacji zwierząt ginących lub zagrożonych wyginieniem, stanowiących istotny składnik agrobioróżnorodności ze względu na swoje pochodzenie lub cechy użytkowe. W ramach Krajowego Programu realizowane są

* *Pracę recenzował:* prof. dr hab. Marian Ormian, AR Kraków

Programy Hodowlane dla poszczególnych ras i grup zwierząt. Do ras owiec objętych programem ochrony bioróżnorodności należą: polska owca górską odmiany barwnej, owca rasy kordeil, merynos barwny, owca kamieniecka, owca olkuska, owca pomorska, świniarka, owca uhruska, wielkopolska, wrzosówka i owca żelaźnieńska [5,6,8]. W roku 2007 zostały dołączone do programu owce rasy cakiel podhalański i merynos polski starego typu. Realizacja programów ochrony zasobów genetycznych lokalnych ras owiec jest obecnie (od roku 2005) dofinansowana ze środków przeznaczonych na subfinasowanie programów rolno-środowiskowych w ramach dotacji przedmiotowych dla różnych podmiotów wykonujących zadania na rzecz rolnictwa [8].

Program Ochrony Zasobów Genetycznych Owiec określa cechy podlegające systematycznej ocenie. Ocena wartości użytkowej owiec obejmuje ocenę użytkowości rozplodowej i mięsnej, zgodnie z obowiązującymi przepisami dotyczącymi ras i linii hodowlanych matecznych, uwzględnia tempo wzrostu jagniąt, użytkowość wełnistą, plenność i zdolności mateczne macierek [6,9].

II. MATERIAŁ I METODY

Dane z zakresu cech rozrodu owiec olkuskich na Podkarpaciu opracowano na podstawie dokumentacji hodowlanej prowadzonej przez Regionalny Związek Hodowców Owiec i Kóz w Nowym Targu, z siedzibą w Sanoku. Łącznie analizą objęto 216 owiec matek pochodzących z dwóch stad zachowawczych objętych Programem. Zwierzęta pochodziły z urodzeń 1998-2006. Ocenę użytkowości reprodukcyjnej przeprowadzono na podstawie wyników dotyczących czterech ostatnich lat użytkowania matek. Do oceny efektywności rozrodu macierek zastosowano następujące wskaźniki: płodność (%), plenność matek (%), odchów jagniąt (%) i użytkowość rozplodową (%).

Płodność macierek oceniono przy wykocie traktując jako płodną tą matkę, od której otrzymano potomstwo, w porównaniu do matek uwzględnionych przy stanówce. Wskaźnik ten wyrażono w formie % macierek wykończonych, w stosunku do wszystkich matek w stadzie. Podobnie wskaźnik plenności obliczono jako wielkość miotu w stosunku do wszystkich matek wykończonych. Użytkowość rozplodową oceniono porównując wszystkie jagnięta odchowane do wszystkich matek w stadzie, natomiast odchów jagniąt odnosił się do jagniąt odchowanych, w stosunku do wszystkich jagniąt urodzonych w stadzie. W analizowanych stadach określono także częstotliwość występowania miotów o różnej wielkości.

III. WYNIKI

Owca olkuska wytworzona w rejonie dawnego powiatu olkuskiego, jest rodzimą odmianą owcy długowłnistej. Zaliczana niegdyś do grupy owiec o znacznym udziale w pogłowie krajowym, w okresie powojennym przez dłuższy czas nie była rasą, z którą wiązano nadzieje produkcyjne. W efekcie praktycznego zaniechania hodowli tej grupy owiec, trafiła ona do hodowli zachowawczej. W Polsce w programach ochronnych, w 2002 roku uczestniczyło zaledwie 105 matek owcy olkuskiej utrzymywanych w 7 stadach. W 2007 roku liczba stad objętych programem zwiększyła się do 15 (z liczbą matek 259). Do roku 2013 przewiduje się zwiększenie populacji matek tej rasy do 800 sztuk (tab. 1).

Tabela 1 - Table 1

Aktualna i przewidywana liczba stad i owiec matek w Programie ochrony zasobów genetycznych
Really and foreseen number of flocks and sheep mothers in Programme of genetic resources conservation

Rasa <i>Breed</i>	2005/2006		2006/2007		Przewidywana wielkość populacji krajowej w 2013 <i>Foreseen size of national population in 2013</i>
	Liczba / <i>Number</i>				
	stad <i>flocks</i>	owiec <i>sheep</i>	stad <i>flocks</i>	owiec <i>sheep</i>	
Korideil	4	232	4	242	600
Kamieniecka	13	719	15	751	2000
Merynos barwny	1	90	1	90	600
Olkuska	12	259	15	259	800
POG barwna	5	209	5	222	1000
Pomorska	89	3974	111	4435	6500
Świniarka	4	262	5	347	1200
Uhruska	67	2729	70	2772	5000
Wielkopolska	15	1539	19	1632	5000
Wrzosówka	48	2722	67	2958	7000
Żelaźnińska	4	164	4	184	600
Cakiel podhalański	-	-	-	-	5000
Merynos polski w starym typie	-	-	-	-	5000
Razem / Total	262	12899	316	13892	40300

Tabela 2- Table 2

Ocena wartości użytkowej owiec olkuskich na Podkarpaciu objętych Programem ochrony zasobów genetycznych

The evaluation of breeding performance of olkuska sheep covered by the Programme of genetic resources conservation

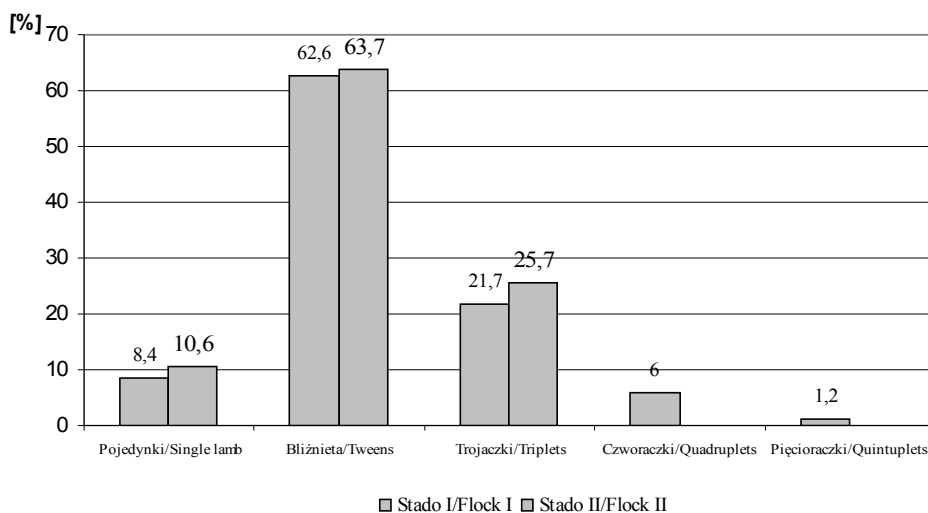
	2004		2005		2006		2007	
	Stado I <i>Flock I</i>	Stado II <i>Flock II</i>	Stado I <i>Flock I</i>	Stado II <i>Flock II</i>	Stado I <i>Flock I</i>	Stado II <i>Flock II</i>	Stado I <i>Flock I</i>	Stado II <i>Flock II</i>
Liczba matek <i>Number mother</i>	26	-	30	-	15	45	19	81
Plodność (%) <i>Fertility (%)</i>	100,00	-	90,00	-	100,00	84,44	100,00	93,82
Plenność (%) <i>Prolificacy (%)</i>	200,00	-	218,51	-	240,00	186,84	215,78	226,31
Użytkowość rozplodowa (%) <i>Rearing of lambs (%)</i>	157,69	-	176,66	-	166,66	146,66	189,47	202,47
Odchów jagniąt (%) <i>Breeding performance (%)</i>	78,84	-	89,83	-	69,44	92,95	87,80	95,34

W województwie podkarpackim pierwsze owce olkuskie włączono do Programu ochrony zasobów genetycznych w 2004 roku, a kolejne stado dołączyło w 2006 roku.

Zgodnie z wzorcem rasowym owce, olkuskie powinny charakteryzować się wysoką plennością (przy jednokrotnym wykocie w roku maciorek dwuletnich i starszych nie mniej niż 200%) i użytkowością rozplodową nie mniej niż 180% [3].

Wskaźniki rozrodu matek owcy olkuskiej objętych Programem ochrony zasobów genetycznych zestawiono w tabeli 2. Z przeprowadzonej analizy wynika, iż wartość wskaźników użytkowości rozplodowej owiec olkuskich hodowanych na Podkarpaciu jest zbliżona do wzorca rasowego. W porównaniu ze średnimi wynikami krajowymi, opracowanymi przez Polski Związek Owczarski za 2006 rok, oceniane zwierzęta charakteryzowały się stosunkowo wysokimi wskaźnikami [2]. Płodność badanych matek w tym roku kształtowała się średnio na poziomie 92,22%. Najwyższą płodność (100%) stwierdzono w roku 2004, 2006 i 2007 w stadzie I, zaś najniższą (84,44%) w roku 2006 w stadzie II. Uzyskane wyniki są wyższe w porównaniu z badaniami innych autorów [1,3,10].

Plenność zmieniała się w zależności od roku użytkowania. Najwyższą wartość badanej cechy (240%) stwierdzono w 2006 roku w stadzie I, gdzie średnia plenność krajowego pogłowia owiec olkuskich wynosiła 211,3% [2]. Owce użytkowane na Podkarpaciu, pod względem plenności przewyższały o 19% rasę olkuską objętą Programem ochrony zasobów genetycznych w kraju [3].

Ryc. 1 - Fig. 1

Częstotliwość występowania miotów różnej wielkości w stadach objętych Programem ochrony zasobów genetycznych owiec rasy olkuska na Podkarpaciu (%)

Frequency of different size litters existence in flocks covered by the Programme of genetic resources conservation of olkuska sheep in Podkarpacie (%)

Użytkowaną w kraju w 2006 roku rasę olkuską charakteryzowała użytkowość rozplodowa średnio na poziomie 139,9% i zawiera się w przedziale 45,7% (region opolski) do 163% (region Nowy Targ) [2]. W stadach objętych programem na Podkarpaciu użytkowość rozplodowa przyjmowała wartości od 146,66% (stado II) do 166,66 (stado I). Najwyższą (202,47%) użytkowość rozplodową wykazywały owce użytkowane w roku 2007, w stadzie II (tab. 2).

Owce olkuskie charakteryzują wyjątkowe wartości macierzyńskie, takie jak opiekuńczość i troskliwość wobec potomstwa, oraz łatwość przyjmowania jagniąt po

porodzie związana z łagodnością charakteru i odpornością na stesy. W ocenianej populacji matek, wskaźnik odchowu jagniąt był wysoki i wahał się od 69,44% do 95,34% (tab. 2).

W hodowli indywidualnej, w małych stadach, w których owce otoczone są staranną opieką, maciorki rodzą i odchowują liczne mioty. Z danych przedstawionych na rycinie 1 wynika, że zdecydowanie dominują urodzenia miotów bliźniaczych (63,7% – stado II i 62,6% – stado I). Mioty z trojaczkami stanowią także dość dużą grupę w puli ogólnej urodzeń, co ze względu na ich znaczną liczbę (prawie co piąty wykot) może wyraźnie oddziaływać na wskaźniki rozrodu całego stada.

IV. PODSUMOWANIE

Owca olkuska posiada niezmiernie cenny zasób genów, ze względu na wyjątkowo wysoką plenność, mleczność i silny instynkt macierzyński. Źle adaptuje się do dużego stada i w warunkach chowu wielkotowarowego jej użytkowość jest znacznie niższa. Jest to rasa dostosowana do utrzymywania w grupach po kilka sztuk, przy żywieniu opartym o pasze objętościowe, stąd też doskonale nadaje się do warunków Podkarpacia. Nadaje się także do gospodarstw agroturystycznych i ekologicznych.

Korzystny wpływ rodzimych ras na kształtowanie krajobrazu, szczególnie w ubogich biotypach, daje możliwość wykorzystania owiec jako alternatywnego czynnika służącego ochronie środowiska. Owce mają duże znaczenie ze względu na rolę jaką pełniły w historii rozwoju regionu, z których się wywodzą. Ich funkcje przyrodniczo-krajobrazowe, etnograficzne i społeczno-kulturowe sprawiają, że należy je uznać za świadectwo tradycji i kultury materialnej lokalnej społeczności.

V. LITERATURA

1. Grabowski W., Klewiec J., Knothe A., Radomska M.J.: Olkuska Sheep – a highly prolific Polish sheep. *Animal Genetic resouereces, FAO Animal Production and Health Paper. Rome No 66. s. 259-260. 1987.*
2. Hodowla Owiec i Kóz w Polsce w 2006 roku. *Polski Związek Owczarski. Warszawa 2007.*
3. Kawęcka A., Sikora J., Szewczyk A.: Wyniki oceny wartości użytkowej owiec objętych programem oceny zasobów genetycznych zwierząt. *IZ – PIB Kraków. 2006.*
4. Krupiński J., Martyniuk E., Reklewski Z.: Stan i perspektywy ochrony zasobów genetycznych w Polsce. *Przegląd Hodowlany nr 9. s. 1-10. 2003.*
5. Paraponiak P.: Chów owiec w gospodarstwie ekologicznym. *Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie. Radom 2006.*
6. Program Ochrony Zasobów Genetycznych Owiec. *Instytut Zootechniki Kraków. 2005.*
7. Reklewski Z.: Znaczenie hodowli zachowawczej zwierząt gospodarskich. *Przegląd Hodowlany nr 33. s. 7-10. 1988.*
8. Sikora J.: Ochrona zasobów genetycznych owiec w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich. *Wiadomości Zootechniczne. R. XLIV. 4. s. 15-20. 2006.*
9. Sikora J.: Ochrona zasobów genetycznych owiec. *Mat. Konf. Nauk. „Ochrona zasobów genetycznych zwierząt w Europie i w Polsce – osiągnięcia i dylematy”. IZ Balice. s. 31. 2007.*

10. Martyniuk E., Marchowiecka A.: Dynamika wzrostu inbredu w stadzie zachowawczym owcy olkuskiej. Ochrona zasobów genetycznych zwierząt w Europie IZ Balice. s. 45. 2007.

OLKUSKA SHEEP IN PODKARPACIE

Summary

Genetic resources conservation covers in Poland breeds of sheep such as: Coloured Mountain sheep, Corriedale, Coloured Merino, Kamieniecka, Olkuska, Pomorska, Świniarka, Uhruska, Wielkopolska, Wrzosówka and Żelaźnińska. Olkuska breeds has very good influence on the landscape formation and its protection. Especially on the poor life environment, it gives the possibility of alternative use of the environmental protection indicator.

Key words: native breeds, olkuska sheep, reproduction breeding, biodiversity, environmental protection.